

Nicolae Isar

Epoca pașoptistă în mărturii franceze.
Studii

Prof. univ. dr. Nicolae Isar

Epoca pașoptistă în mărturii franceze.
Studii

EDITURA UNIVERSITARĂ
București, 2017

CUPRIS

<i>Argument</i>	7
I. <i>Mărturii și preocupări franceze privitoare la români în epoca pașoptistă</i>	9
1. Mărturii și preocupări din perioada premergătoare revoluției de la 1848	9
2. Mărturii și preocupări din anii 1848-1849	21
3. Privire asupra publicisticii franceze filo-române din anii 1849-1859	36
II. <i>L'«Itinéraire» de cochelet – un ancien écrit français, peu connu, sur les roumains</i>	44
III. <i>J. A. Vaillant și profesorii francezi din cadrul colegiului „Sf. Sava” (1829-1848)</i>	53
IV. <i>Mărturii franceze privind revoluția de la 1848 din Țara Românească [Memoriul Căpitanului Sabatier]</i>	62
V. <i>Saint-Marc Girardin și contribuția sa la lupta de eliberare națională a românilor</i>	83
1. Privire asupra activității, operei și ideilor sale	83
2. Călătoria din 1836 și formarea opiniilor privind istoria poporului român și aspirațiile sale	95
3. Publicistica lui Saint-Marc Girardin în sprijinul Unirii Principatelor	111
VI. <i>Felix Colson și scrierile sale privitoare la români</i>	150
1. F. Colson și primele sale scrieri despre români	151
2. Ecoul lucrărilor lui Colson și reacția autorităților	161
3. F. Colson și problema consolidării statului național român prin emanciparea țăranimii	173
VII. <i>A. Ubicini și contribuția sa la lupta de eliberare socială și națională a poporului român</i>	195
1. A. Ubicini și revoluția română de la 1848	196
2. A. Ubicini și cauza Unirii Principatelor	207

3. Activitatea publicistică în sprijinul consolidării Unirii (1859-1866)	229
4. A. Ubicini și legăturile sale cu societatea românească după 1866	246
VIII. Publicistul francez Jules Brun și preocupările sale privind istoria modernă a românilor	265
IX. I. Heliade Rădulescu – Saint-Marc Girardin. O dispută politică privind Unirea Principatelor	284
X. Royer-Collard - corespondent al Principatelor Unite pentru studenții romani de la Paris (1859-1862)	306

Anexe

1. Din amintirile lui A. Ubicini privind revoluția din 1848 în Țara Românească	315
A. Ubicini, Valahia în 1848. Amintiri și întâmplări de călătorie. Scrisoarea a II-a [Sâmbătă, 1 iulie]	315
2. Scrisoarea lui A. Ubicini, între altele, referindu-se la rolul liderilor radicali în revoluția din 1848 din Țara Românească	345

Argument

Volumul de față vine în completarea lucrării noastre publicate în anul 2005 la Editura Universității din București, sub titlul *Mărturii și preocupări franceze privitoare la români. Secolele XVIII-XIX*.

De data aceasta ne propunem să strângem la un loc studiile noastre răspândite în diferite publicații, privind personalitățile franceze care și-au adus contribuția la mișcarea de renaștere națională a românilor în epoca marcată de revoluția de la 1848 și Unirea Principatelor Române. Pe lângă figurile cunoscute de publiciști și diplomați francezi, care și-au găsit locul în paginile lucrării de mai sus – A. Ubcini, Saint-Marc Girardin ș.a. – reproducem în acest volum și studiile privind alți francezi martori ai realităților românești din epoca pașoptistă: A. Cochelet, J.A. Vaillant, Royer Collard.

De asemenea, cu privire la unul dintre publiciștii francezi citați, A. Ubcini, înțelegem să publicăm în acest volum, în anexe, amintirile sale asupra revoluției de la 1848 din Țara Românească, întregindu-i astfel imaginea.

Apreciem că strângând la un loc studiile noastre privind martorii francezi ai realităților românești din epoca pașoptistă, volumul de față devine mai accesibil cercetătorilor, precum și iubitorilor istoriei noastre naționale, cu momentele sale de vârf.

Autorul

I. MĂRTURII ȘI PREOCUPĂRI FRANCEZE PRIVITOARE LA ROMÂNI ÎN EPOCA PAȘOPTISTĂ^{*}

---

1. Mărturii și preocupări din perioada premergătoare revoluției de la 1848

Scrierile franceze din perioada premergătoare revoluției de la 1848 alcătuiesc, în ansamblul lor, una dintre cele mai interesante pagini ale literaturii străine privitoare la români.

Destinate tiparului – cele mai multe dintre ele – sau rămase multă vreme în manuscris, unele până în zilele noastre, aceste scrieri consemnează aspirațiile românești de unitate și independență națională, de progres social, subliniază locul important pe care revoluția română de la 1848 l-a avut în cadrul mișcării democratice europene. În cele mai multe cazuri, autorii lor sunt prieteni de seamă ai poporului român de la jumătatea secolului al XIX-lea; aderând cu sinceritate la cauza revoluționarilor români de la 1848, ei au făcut cunoscute peste hotare năzuințele românești, prin aceasta aducându-și o contribuție meritorie la mișcarea de renaștere politică și socială a poporului român în epoca pașoptistă.

Cum este știut, prima din seria scrierilor franceze din epoca premergătoare revoluției de la 1848 – memoriul din martie 1834, redactat de baronul Bois-le-Comte, document diplomatic care nu era destinat publicării¹ – aparținea unui diplomat de formație și

---

^{*} Extras din volumul nostru, *Mărturii și preocupări franceze privitoare la români. Secolele XVIII-XIX*, Edit. Universității din București, 2005, pp. 68-91.

¹ Vezi, Hurmuzaki, *Documente*, vol. XVII, despre Țara Românească, nr. DXI, din 10 mai 1834, p. 328-334; nr. DXII, din 11 mai, p. 334-344; nr. DXIII, din 12 mai, p. 334-351; nr. DXIV, din 13 mai, p. 351-359, și despre Moldova, DXV, din 14 mai, p. 358-371; nr. DXVI din 15 mai, p. 371-382; nr. DXVII din 16 mai, p. 382-383; nr. DXVIII din 17 mai, p. 383-391; nr. DXIX din 18 mai, p. 395-403.

răspundea la această dată interesului crescând al Franței pentru țările române². Alte câteva scrieri, în majoritate publicate, de asemenea, aparțin unor francezi care au luat contact cu realitățile românești cu prilejul unor misiuni diplomatice. Este vorba de A. Cochelet, F. Colson, A. Billecocq, F. Sabatier, ultimul trimis la București în vara anului 1848, în misiune specială de informare asupra evenimentelor, de către ambasadorul francez la Constantinopol.

Alți autori de scrieri despre români au cunoscut societatea românească cu prilejul unor călătorii particulare, cum au fost, de pildă, Saint-Marc Girardin, Ed. Thouvenell – viitorul ambasador francez la Constantinopol din epoca Unirii – R. Perrin, A. de Gérando, St. Bellanger. Un important autor de scrieri despre români, H. Desprez, așa cum vom vedea mai departe, în ajunul revoluției călătorea în Principate cu misiuni speciale, secrete, de caracter revoluționar. În sfârșit, unul dintre autorii de seamă de scrieri franceze despre români – este vorba de J. A. Vaillant – face parte din grupul francezilor stabiliți în Principate, un timp, în calitate de dascăli.

Este necesar să menționăm aici că între cei amintiți mai sus, în afara unor diplomați de prestigiu în epocă – cum erau Bois-le-Comte sau, într-o oarecare măsură, Cochelet –, din seria călătorilor particulari, aveam de-a face cu câteva personalități de seamă ale vieții culturale franceze; este vorba de Saint-Marc Girardin, care la data călătoriei sale în Principate – în 1836 – și a publicării cunoscutelor sale impresii de călătorie în Franța, la sfârșitul aceluiași an, era profesor la Sorbona, iar ulterior avea să se numere printre membrii Academiei franceze; este vorba de A. de Gérando, de asemenea, cunoscut erudit francez la data publicării principalei sale scrieri despre Transilvania, în 1845; în sfârșit, de un autor care era un scriitor de oarecare reputație în Franța, St. Bellanger. Alți autori francezi, mai puțin cunoscuți în Franța și în apusul Europei, rămân

---

² Asupra stadiului evoluției relațiilor române-franceze la această dată, vezi, N. Iorga, *Histoire des relations entre la France et les Roumains*, Bucarest, 1918, p. 159 și urm.

importanți pentru noi tocmai în calitatea lor de autori de remarcabile scrieri despre români. Este vorba de F. Colson, J. A. Vaillant, A. Ubicini, ultimul luând contact cu societatea românească în cursul desfășurării evenimentelor de la 1848.

Fără îndoială că dintre scrierile franceze ale acestei epoci, cele destinate de autori publicității – alcătuind, altfel, majoritatea lor – sunt de o importanță deosebită ele având rolul de a forma în Occident o opinie publică favorabilă cauzei române, de a servi astfel în mod direct mișcarea românească de emancipare politică și socială.

Cum am observat deja, prima dintre scrierile franceze ale acestei epoci, dată publicității, a fost aceea a lui Saint-Marc Girardin, apărută la sfârșitul anului 1836, în una dintre cele mai prestigioase gazete franceze, „Journal des Débats”.

Câțiva ani mai târziu, în 1839, apar la Paris lucrările lui Ed. Thouvenell și R. Perrin³. Ed. Thouvenell publica mai întâi un studiu despre români în „Revue des Deux Mondes”⁴, pe care îl amplifică apoi și îl integrează într-o lucrare mai amplă, publicată în anul următor⁵. Tot în anul 1839 apar la Paris tulburătoarele lucrări ale lui Felix Colson, în care acesta – primul dintre autorii francezi – scrie la această dată despre necesitatea unirii tuturor provinciilor locuite de români, stârnind astfel împotriva sa reacția reprezentanților marilor puteri vizate. Este vorba, în ordinea apariției, în acest an, mai întâi, de cele două broșuri ale sale⁶, apoi de lucrarea sa mai amplă, *De*

---

³ Vezi Raoul Perrin, *Coup d’oeil sur la Valachie et la Moldavie*, Paris, 1839, 69 p.

⁴ Vezi, *La Valachie en 1839*, în nr. din 15 mai al acestei reviste din care un extras găsim la Biblioteca Academiei Române, cu note pe margini aparținând generalului Louis Thouvenell, fiul autorului.

⁵ Vezi, Ed. Thouvenell, *La Hongrie et la Valachie (Souvenirs de voyages et notices historiques)*, Paris, 1840, 381 p. La p. 159-283, textul din 1839, cu unele completări; cea mai mare parte a volumului privește Țara Românească.

⁶ Vezi, *Coup d’oeil rapide sur l’état des populations chrétiennes de la Turquie d’Europe*, Paris, 1839, 36 p.; *Précis des droits des Moldaves et de Valaques, fondé sur le droit des gens et sur les traités*, Paris, 1839. Asupra acestora, vezi și aprecierile lui N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, ed. cit., t. III, p. 241-242.

l'état present et de l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie, în care găsim idei dintre cele mai avansate.

Ar fi de amintit aici, referindu-ne la categoria călătorilor-diplomați, că unele relatări interesante de călătorie sunt datorate consulului francez din anii 1834-1837, A. Cochelet. Sunt relatări din răstimpul misiunii sale la București, dar care sunt publicate la Paris abia în 1842, într-o broșură, intitulată, *Itinéraire des Principautés de Valachie et de la Moldavie*⁷. Nu este o lucrare comparabilă nici pe departe cu lucrările lui Colson sau Vaillant și nici poate cu altele mai modeste. Dacă totuși această broșură merită să fie amintită aici este nu numai pentru că avem de-a face cu o lucrare aproape necunoscută în istoriografia română⁸, ci și pentru că ea ne oferă o serie de date semnificative privind activitatea și opiniile despre români ale fostului consul francez de la București, instalat după inaugurarea domniilor regulamentare.

Relatând venirea sa la București, în decembrie 1834, în locul lui Lagan, iar apoi, după un an, deplasarea sa la Iași, diplomatul francez rămânea cu impresii frumoase despre români, trăgând concluzia că cele două provincii se aflau în plină dezvoltare și că era necesară amplificarea în viitor a relațiilor dintre Franța și aceste provincii. Consulul francez va păstra multă vreme o amintire plăcută despre șederea sa la București și va întreține peste ani relații amicale cu o serie de personalități din Țara Românească. Nu este greu de observat că în majoritatea lor aceste scrieri, corespunzând intervalului de început al epocii regulamentare, consemnează aspirațiile românești de unitate și independență națională, asupra

---

⁷ Anul apariției nu este indicat pe foaia de titlu, dar îl putem ușor deduce din referința făcută în text privind recenta alegere a lui Gh. Bibescu ca domn al Țării Românești.

⁸ Marele istoric N. Iorga a căutat zadarnic această scriere, ea fiindu-i semnalată de lucrarea lui Stanislas Bellanger, *Le (!) Keroutza. Voyage en Moldavie*, t. II, Paris, 1846, p. 311.

căroră se vor opri, cu și mai mare insistență, scrierile din anii imediat premergători revoluției de la 1848⁹.

Dorința de unitate națională a românilor era constată în 1834 de **baronul Bois-le-Compte**, când el scria: „Crearea unui regat al Daciei care ar reuni cele două provincii ni s-a părut a fi expresia dorinței cea mai generală a acestei țări”¹⁰. Era aceasta o dorință pe care diplomatul francez, în cursul călătoriei sale, o văzuse afirmându-se cu vigoare atât la București, cât și la Iași.

Saint-Marc Girardin, în 1836, în cunoscutele sale scrisori, cerând Occidentului să sprijine cauza emancipării popoarelor din sud-estul Europei, aflate sub dominații străine, pledând pentru dezvoltarea legăturilor economice ale Principatelor Române cu Occidentul, nota că, în aceste condiții, „independența lor (a românilor, n.n.) atât de fragilă și de delicată azi, va fi mai puternică și mai sigură; căci ea va fi pregătită de grija Europei întregi”¹¹. **R. Perrin**, referindu-se la această idee a unirii Principatelor, la rândul său, scria: „Interesele celor două principate sunt colective și sunt atâtea raporturi în origine, e atâta puritate în putere, atâta afinitate în moravuri, atâta unitate în acțiune încât a trata de unul e a vorbi de celălalt, fără a greși față de exactitudine și de adevăr”¹². Un alt publicist, **Ed. Thouvenell**, care ajungea la București, în 1839, tocmai în răstimpul în care se desfășurau debaterile din Adunarea obștească pe marginea articolului adițional, în cursul acestei călătorii reținea afirmația uneia dintre gazdele sale – afirmație pe care o redă în lucrarea sa –, anume că „independența e visul lor”¹³.

---

⁹ Vezi asupra lucrărilor lui Cochelet, articolul nostru, *L'„Itineraire” de Cochelet – un ancien écrit français, peu connu, sur les Roumains*, în „Revue des études sud-est européennes”, t. XXV, 1987, nr. 2, p. 151-158.

¹⁰ Cf. Hurmuzaki, *Documente*, vol. XVII, nr. DXVIII din 17 mai 1834, p. 394.

¹¹ Cf. Saint-Marc Girardin, *Souvenirs de voyages et d'études*, Paris, t. I, 1852-1853, p. 24.

¹² R. Perrin, *op. cit.*, apud N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, ed. cit., t. III, p. 202.

¹³ Apud N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, ed. cit., t. III, p. 191.

În mod deosebit a tratat problema unității și independenței naționale a românilor **Felix Colson**. Cum am mai menționat, el este primul dintre publiciștii francezi care, în scrierile sale, punând în mod deschis problema înfăptuirii unirii dintre Țara Românească și Moldova, în condițiile înlăturării dominației străine, a considerat această unire doar ca o primă etapă pe calea înfăptuirii unirii tuturor românilor. În acest sens, referindu-se la românii din Transilvania, el nota că aceștia „nutresc speranța de a se uni cu frații lor din Moldo-Valahia”¹⁴.

În bună măsură ideile lui F. Colson aveau să fie reluate și amplificate de publiciștii francezi din etapa următoare începând cu **J. A. Vaillant**. Stabilite la București cu mult timp în urmă, acest cărturar francez se implicase activ în mișcarea de renaștere culturală românească, mai întâi ca profesor la „Sf. Sava”, apoi ca autor de dicționare și gramatici pentru uzul francezilor. Se implicase însă, cum se știe, și în activitatea revoluționară din Principatele Române, în 1840, având un rol important în mișcarea revoluționară condusă de D. Filipescu, fiind obligat să părăsească țara pentru a scăpa de condamnare¹⁵. Ulterior, încercarea lui de a reveni la București era respinsă de autorități, scrierile sale de istorie asupra românilor stârnind noi valuri de mânie împotriva sa¹⁶.

Înainte de a publica în 1844 cunoscuta sa lucrare despre români, într-o broșură, publicată anonim, în 1842, sub titlul, *Episode de la Question d'Orient*, în mod succint el enunța unele dintre ideile sale de bază. El condamna tendințele de expansiune ale marilor puteri, făcea mai ales procesul protectoratului țarist și cerea intervenția puterilor occidentale – a Franței, în primul rând – în

---

¹⁴ Cf. F. Colson, *De l'état present*, p. 256-266.

¹⁵ Asupra activității sale, în general, vezi Oltea Cudalbu-Slușanschi, *Contributions à la biographie et à la l'oeuvre de J. A. Vaillant (1805-1886)*, în „Mélanges de l'Ecole Roumaine en France”, 1937-1938.

¹⁶ Asupra acestui aspect, vezi și N. ISAR, *J. A. Vaillant și profesorii francezi din cadrul colegiului național „Sf. Sava” (1829-1848)*, în „Analele Universității București”, Istorie, an. XXI, 1972, p. 37-53.

sprijinul Principatelor Române. Aici, în această broșură, el insistă asupra ideii capitulațiilor, pe care o enunțase mai întâi, în lucrările sale, F. Colson. „Valahia și Moldova – scrie el – în termenii capitulațiilor lor cu Poarta, capitulații pe care ea însăși le-a recunoscut, au existență politică care le este proprie; ele sunt suverane și au dreptul ginților în întregime; de aici, orice intervenție în favoarea lor este legitimă, necesară chiar. Să sperăm că se vor găsi voci generoase pentru a pleda, în Camerele noastre, cauza moldo-valahilor, și pentru care să se angajeze să silească la nevoie să fie luate măsurile pe care le cer demnitatea și interesul Franței”. Tot aici, într-o notă, publicistul francez, în viziunea asupra unității românești din viitoarea sa lucrare, scria că „toți cei care se cunosc sub numele de Valahi, Moldoveni, Basarabeni, Bucovineni, Bănățeni (locuitori ai Banatului), Transilvăneni, se numesc Rumâni”, iar țara lor „este vechea Dacie”¹⁷.

Principala lucrare a lui Vaillant, semnificativ intitulată, *La Romanie*¹⁸, apărută la Paris în 1844, în trei volume, cea mai importantă lucrare scrisă de un francez până la această dată, este binecunoscută în istoriografia română¹⁹, și nu este cazul să insistăm asupra ei; de asemenea, nu este cazul să insistăm asupra

---

¹⁷ *Episode de la Question d'Orient, Russie, Valachie, Moldavie*, Paris, 1842, cap. I, p. 13; 40.

¹⁸ Vezi titlul exact: *La Romanie ou l'histoire, langue, littérature, orographie statistique des Romans*, Paris, 1844 (sau: „...statistique des peuples de la langue d'or, ardaliens, vallaques et moldaves, résumés sous le nom de Romans”, pe coperta din interior). Cuprinde: t. I, 404 p., istoria veche și modernă, până la Mihai Viteazul; t. II, 455 p., istoria românilor de la Mihai Viteazul până în epoca lui Bibescu-Vodă (1600-1716-1821-1844); t. III, 464 p., statistică, limbă, literatură, orografie (geografie, folclor, psihologie), cu o hartă a „Daciei vechi și moderne”.

¹⁹ Pentru analiza acestei lucrări, mai vezi N. Iorga, *Histoire des relations entre la France et les Roumains*, p. 171-187; V. V. Haneș, *Formarea opiniei franceze asupra României în secolul al XIX-lea*, vol. II, București, 1929, p. 68-86; C. Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională 1834-1849*, Editura Academiei Române, București, 1967, p. 34-37, 67-70.

împrejurărilor în care a apărut ea²⁰. Remarcabile în primele două volume, așa cum observa N. Iorga, sunt argumentele pe care el le aduce în sprijinul continuității daco-romane în Dacia după retragerea aureliană²¹. Cu deosebită înțelegere și simpatie prezintă el istoria românilor din Transilvania, scoțând în evidență rolul unor mari personalități de origine română. Lupta antiotomană a românilor, cum observa același N. Iorga, este prezentată ca un factor de salvagardare a Ungariei și Poloniei de-a lungul mai multor veacuri, iar Mihai Viteazul este prezentat ca un mare erou al neamului.

Deosebit de importante sunt relatările lui Vaillant din volumul al doilea al lucrării privind istoria „contemporană” a românilor, multe din evenimentele relatate fiindu-i cunoscute în mod direct autorului. Date prețioase oferă el privind mișcarea națională condusă de Ion Câmpineanu²², activitatea francezilor de la București,

---

²⁰ La 31 mai/12 iunie 1843, J. A. Vaillant, de la Viena, îi scria lui Ion Ghica, rugându-l să deschidă o listă de subscripție în Moldova pentru această lucrare, care se afla deja într-un stadiu avansat de elaborare. Autorului nu-i lipseau, se pare, conștiința sacrificiului pentru cauza română; „poate singurul dintre străini care iubise cu adevărat patria voastră” se adresa el prietenului moldovean, acum, la această dată, se afla „părăsit de guvernul ei, de cei pe care îi crezuse amiciei săi”. Cf. C. Bodea, *op. cit.*, p. 248.

²¹ Apud N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, ed. cit., t. III, p. 229-230. Între altele, Vaillant invocă aici ca termen de comparație un fapt din istoria modernă, anume că nici francezii din Louisiana și Canada nu s-au retras odată cu încetarea administrației franceze; în același scop al comparației, acceptând o emigrație a românilor în Ardeal, în secolul al XVIII-lea, datorită invaziilor turcești, el arată că aceasta nu putea să fie decât a boierilor, nu a „proletarilor” legați de pământ, imposibil de transformat în nomazi.

²² Acesta era, după Vaillant, „onoarea și speranța țării”, iar arestarea și condamnarea lui, în 1839, indignaseră opinia publică într-asa măsură, încât, scrie el, nu fără o notă de exagerare, „boierii munteni doresc un al doilea Vladimirescu sau unirea celor două principate sub suveranitatea lui Mihai Sturdza”. Cf. *La Romanie*, t. II, p. 495, precum și N. IORGA, *Istoria românilor prin călători*, ed. cit., t. III, p. 233.

domnitorii regulamentari²³, mișcarea revoluționară de la 1840, condusă de M. Filipescu, mișcarea de la Brăila, „complotul bulgăresc”, cum îl numește el, - mișcări în care el a fost implicat direct – și altele. Raportându-se la starea de lucruri a momentului, la regimul condus de Gheorghe Bibescu – cel care îi interzisese revenirea în țară –, el insistă asupra tendințelor de dominație ale Rusiei țariste, în raport cu aceasta, asupra necesității unirii Principatelor²⁴.

Volumul al treilea al lucrării lui Vaillant constituie o prezentare descriptivă, sub pretextul unei călătorii, a bogățiilor și frumuseților țării, ea constituind, după aprecierea lui N. Iorga, „una dintre cele mai importante materii despre noi în această epocă”²⁵.

Evident, titlul însuși pe care Vaillant îl dădea lucrării sale, întreaga viziune a lucrării, constituiau o pledoarie plină de căldură pentru unitatea națională a românilor, și lucrarea nu putea să nu displacă reprezentanților marilor puteri interesate, adversarilor idealurilor românești de unitate și independență. Ea nu putea decât să aducă autorului un nou val de adversități, pe care o nouă încercare a sa, din anul următor, 1845, de a reintra în țară, l-a pus în evidență²⁶. Oricum, publicistul francez nu va înceta nici în anii următori să-și aducă contribuția la lupta de eliberare națională a poporului român, el continuând să fie în Franța, așa cum s-a scris, „mesagerul aspirațiilor românești de unitate politică integrală alături de mai vechiul Félix Colson”²⁷

---

²³ Despre domnul Țării Românești, Al. Ghica, notează că a iscălit cu mâhnire actul de primire articolului adiționat, în schimb, pe unii mari demnitari, ca Barbu Știrbei sau Mihail Ghica, fratele domnului, în mod subiectiv, îi prezintă ca adversari ai mișcării naționale.

²⁴ N. Iorga remarca în mod special ideea lui Vaillant, că realizarea acestei uniri, după el, putea să constituie o primă etapă pe calea realizării unei confederații balcanice. Cf. N. Iorga, *Istoria românilor prin călătorii*, ed. cit., t. III, p. 235.

²⁵ *Ibidem*, p. 236.

²⁶ Vezi N. Isar, *J. A. Vaillant și dascălii francezi*, loc. cit., p. 41-46, cu anexele corespunzătoare.

²⁷ Cf. C. Bodea, *op. cit.*, p. 36.

O altă lucrare importantă franceză din intervalul imediat premergător revoluției, vizând mai ales pe românii din Transilvania, aparține savantului *A. de Gérando*. Apărută la Paris în anul 1845, această lucrare, *La Transylvanie et ses habitants*, cu toate neîmplinirile de ordin științific sau inconsecvențele de concepție constituie cea mai amplă și obiectivă descriere a românilor din Transilvania făcută de un francez până la această dată, depășind cu mult viziunea unor scrieri anterioare²⁸.

Savantul francez prezintă pe larg istoria Transilvaniei ca parte a vechii Dacii cucerită de romani. El indică originea comună a românilor de pe teritoriul Transilvaniei, Țării Românești și Moldovei, caracterul lor unitar. „Se găsește acolo – scrie el – un popor care, în limba sa, se cheamă Roman, care a conservat nu numai idiomul și fizionomia cuceritorilor [romani], dar încă dintre toate popoarele Europei a păstrat în modul cel mai fidel ideile și obiceiurile lor”²⁹.

Admițând, corect, că datorită atacurilor neîncetate ale migratorilor, împăratul Aurelian a retras armata și funcționarii din Dacia, el notează: „Numele lui Traian și Aurelian, al celui care cucerit Dacia și al celui care o abandonează, se află încă în gura poporului valah”³⁰, consemnate în denumirile date unor locuri, cum ar fi *câmpul lui Traian*, în numeroasele tradiții și obiceiuri. În epoca migrațiilor, secole de-a rândul, descendenții romanilor, „poporul pe care Aurelian nu-l putuse duce cu sine”, au rezistat în frunte cu conducătorii lor („leurs chefs nationaux”), până când, în cele din urmă, după Gérando, au căzut sub dominația maghiară³¹.

²⁸ O comparație cu lucrările unor călători prin Transilvania în perioada anterioară este semnificativă. Vezi, de pildă, lucrarea din 1814 aparținând unui alt savant francez, Marcel de Serres, *Voyage en Autriche*, t. I-IV, sau lucrarea din 1822 a lui F. S. Beudant, *Voyage minéralogique et géologique, en Hongrie pendant l'année 1818*, Paris, t. I-IV.

²⁹ Vezi A. de Gérando, *La Transylvanie et ses habitants*, t. I, p. 45.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*, p. 47.

Referindu-se la structura etnică a populației din Transilvania, autorul constată existența, pe de o parte, a celor trei „națiuni unite” privilegiate, constituite din unguri, sași, secui, pe de altă parte, pe aceea a românilor, „vechii stăpâni ai pământului” și cei mai numeroși locuitori, care nu posedă teritoriu și sunt dispersați pe întreaga suprafață a țării³². Deși cei mai numeroși și cei mai vechi locuitori ai Transilvaniei, ei erau considerați „națiune tolerată”, lipsită de orice drepturi politice. Plină de simpatie e relatarea lui A. de Gérando atunci când se referă la pitorescul costumelor române din Transilvania, la obiceiurile lor³³. Autorul exprimă deschis simpatia pentru români atunci când, amintind de „Supplexul” din 1791, subliniază justetea luptei lor pentru egalitate politică. „Noi nu ne ascundem – declară el – simpatia pe care ne-o inspiră neamul valah. Popor roman ca noi, valahii locuiesc nu numai în Ungaria și Transilvania, dar încă în Basarabia, Moldova, Valahia și alte provincii turcești”³⁴.

Lui A. de Gérando nu-i sunt străine planurile de unitate națională ale românilor, în acest sens, el amintind în lucrarea sa de proiectul unei „republici federative” de constituire a unui stat românesc prin alăturarea la Muntenia și Moldova a celorlalte provincii românești aflate sub dominații străine, aceasta după planurile lui David Urquhart. Numai că savantul francez își exprimă părerea că realizarea unității politice a românilor în condițiile existenței imperiilor habsburgic și țarist era iluzorie; ea nu era posibilă, după aprecierea lui, decât sub sceptrul Austriei. „Poporul valah – scrie el, în acest sens – nu va păși spre unitate decât sub un guvern puternic care poate la nevoie să-l apere și, pentru că este așezat între influența austriacă și influența rusă, este convenabil să se supună celei dintâi, care este mai înaintată”³⁵.

---

³² *Ibidem*, p. 52.

³³ *Ibidem*, p. 60.

³⁴ *Ibidem*, p. 222.

³⁵ *Ibidem*, p. 223.

Fără îndoială, în raport cu această „soluție” pe care o dădea aspirațiilor de unitate ale românilor, așa cum s-a observat³⁶, publicistul francez se plasa pe o poziție care era net depășită de aceea aparținând altor compatrioți de-ai săi contemporani, ca Vaillant sau Colson, de pildă. Importantă rămâne totuși la el viziunea globală asupra caracterului unitar al poporului român; sunt de reținut cuvintele pline de compasiune la adresa răsculaților de sub conducerea lui Horea³⁷, aprecierile pozitive, numeroase, despre obiceiuri, jocuri populare, pitorescul costumelor, ospitalitatea românilor, credința și bisericile lor³⁸.

Lucrarea scriitorului francez *Stanislas Bellanger, Le (?) Keroutza*, apărută la Paris în 1846, are un caracter cvasi-literar, și deși abundă în ea numeroase confuzii, proprii diletantului, nu lipsesc din ea unele observații care merită toată atenția. Călătorind cu circa 10 ani în urmă în Țara Românească, unde venise în legătură cu moștenirea unchiului său, Parrant – consulul francez de la București, mort în 1806 –, scriitorul stătuse câteva luni la București, dar vizitase și Moldova. Pe lângă informațiile asupra monumentelor istorice vizitate și asupra bogățiilor Principatelor, ca și în cazul celorlalți publiciști francezi, rețin atenția observațiile sale critice la adresa boierilor, în paralel cu aprecierile pozitive la adresa țărănimii. Însă în mod deosebit interesează în cazul lucrării sale prezentarea pe care el o face originii daco-romane a locuitorilor celor două provincii vizitate³⁹.

---

³⁶ Vezi în această privință și aprecierile făcute de C. Bodea, *op. cit.*, p. 70-71.

³⁷ Cf. A. de Gérando, *La Transylvanie et ses habitants*, t. I, p. 332.

³⁸ Reținem că despre români tratează pe larg întreg capitolul al XIII-lea din tom. I al lucrării, p. 309-384.

³⁹ Să remarcăm în această privință, între altele, în cap. II din *Le Keroutza*, p. 25-40, comentariile sale privind etimologia denumirii țărilor române, insistența lui asupra daco-geților, datele privitoare la Deceneu, Zamolxis și Decebal; el scoate în evidență virtuțile militare ale geto-dacilor, spiritul lor de sacrificiu, dorința lor de libertate, referindu-se pe larg la luptele lor cu romanii.